

Для посилання:

Полонська Т. К. Науково-теоретичні підходи до створення елективних курсів з іноземної мови у профільній школі [Текст] / Т. К. Полонська // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 431–437.

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Т. К. Полонська, канд. пед. наук,
Інститут педагогіки НАПН України

Постановка проблеми. Профільне навчання, як вид диференційованого, передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів, створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті й структурі організації навчання. Профільна школа найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії [4].

Головна мета навчання іноземної мови в старшій (профільній) школі полягає у формуванні в учнів комунікативної компетенції – умінь і навичок здійснювати спілкування в усній і письмовій формах у межах сфер і тематики, визначених програмою для кожного профілю, дотримуючись традицій і норм, прийнятих у країні, мова якої вивчається [6].

Зокрема, метою філологічного профілю навчання іноземних мов у старших класах, де іноземна мова вважається базовим загальноосвітнім предметом (5 годин на тиждень), є задоволення професійного інтересу школярів до занять мовами і філологією. Водночас практичні завдання можуть ставитися різні, залежно від конкретних педагогічних умов навчання, потреб учнів і наявності відповідних кадрів. Так, наприклад, це може бути підготовка гідів-перекладачів або перекладачів технічної чи художньої літератури, дослідницька діяльність у галузі конкретної мови або загального і порівняльного мовознавства, оволодіння елементарними дидактичними навичками, підготовка до вступу на мовні факультети педагогічних вищих навчальних закладів тощо. Рівень навченості випускників класів з профільним навчанням іноземної мови (профільний рівень) має досягти показника B2 у термінах Ради Європи.

Щодо ролі іноземних мов у нефілологічному профілі, де на вивчення іноземної мови відведено 2 години (рівень стандарту) або 3 години (академічний рівень) на тиждень, то варто зазначити, що іноземна мова може бути інтегрована в будь-який нефілологічний профіль, якщо школа вважатиме це за можливе й доцільне. У нефілологічних профілях іноземна виступає не лише як мета, а й як засіб вивчення іншої (нелінгвістичної) предметної галузі (наприклад, економіки, історії, інформатики тощо), наголосимо, як засіб, яким слід добре володіти. Поглиблене вивчення іноземної в межах нефілологічного профілю проявляється в більшій увазі до мовних форм, мовних закономірностей, а також соціокультурних особливостей мови, що вивчається, і забезпечується більшою кількістю годин, ніж у базовому курсі. Варто зазначити, що профільне вивчення іноземної мови в старших класах нефілологічного профілю є наразі найзатребуванішим.

Аналіз останніх досліджень. Профільне навчання іноземної мови в старших класах є предметом вивчення багатьох російських учених (І. Л. Бім, О. А. Богданова, М. Л. Вайсбурд, Н. П. Грачова, А. О. Колесников, В. В. Копилова, Т. М. Лазаренко, Л. А. Милованова, О. Г. Поляков, І. П. Попова, Є. М. Соловова та ін.) і, на жаль, незначної кількості українських науковців (С. М. Дітковська, О. С. Зеленов, Л. Я. Зеня, А. С. Іванова, Н. М. Рекун, Т. О. Петрова, В. Г. Редько, Л. А. Шульга). Зокрема, російські дослідники протягом десяти років профілізації старшої школи створили концепцію профільного навчання учнів іноземної мови, розробили стандарти і програми навчання іноземних мов на профільному рівні, підготували рекомендації щодо їх викладання у старших класах різних профілів. Окрім того,

ними створюються теоретичні основи, а також практичні розробки елективних курсів з іноземних мов. Щодо вітчизняних науковців, то вони висвітлюють переважно організаційні питання впровадження профільного навчання іноземної в старшій школі.

Що стосується елективних курсів з іноземної мови, то є лише окремі дослідження на основі конкретних практичних розробок іншомовних елективних курсів, зокрема: проектування елективного курсу з культурознавства США в системі профільного навчання англійської мови в школі (В. В. Сафонова, П. В. Сисоєв); класифікація типів курсів за вибором у системі шкільної освіти (К. Г. Митрофанов, В. Л. Орлов, К. Н. Поливанова); організація навчальних занять у межах елективних курсів для школярів, які обрали філологічний профіль (А. Г. Каспржак); створення елективних курсів у системі вищої школи (О. Г. Полякова, А. О. Колесников).

Формулювання цілей статті. Основними цілями статті є визначення місця і ролі елективних курсів у профільному навчанні іноземної мови учнів старшої школи, а також розкриття науково-теоретичних підходів до побудови курсів за вибором з цього навчального предмета.

Основна частина. Профільне навчання іноземної мови – це цілеспрямована підготовка учнів до подальшої навчальної і/або професійної діяльності, пов'язаної з використанням іноземної мови як об'єкта майбутньої професії або як засобу професійної комунікації. Профільне навчання – це не просто поглиблене вивчення предмета, це, передусім, спеціальна система заходів, що спрямовує старшокласників на діяльнісне застосування своїх іншомовних знань і вмінь; орієнтація засобами іноземної мови на майбутню професійну діяльність, кар'єру.

З огляду на це, завдання профільного навчання цього навчального предмета здебільшого диференціюється з урахуванням сфери майбутньої професійної діяльності школярів. Водночас спеціалізація може варіюватися залежно від професійних прагнень учнів, зокрема: 1) наміру продовжити профільне вивчення іноземної в лінгвістичному/мовному педагогічному навчальному закладі; 2) бажання використовувати іноземну мову як засіб вивчення іншої предметної галузі; 3) планів використовувати іноземну в практичній діяльності безпосередньо після закінчення школи, наприклад, як гід-перекладач, секретар-референт зі знанням іноземної тощо.

Провідна роль у профільному навчанні старшокласників іноземної мови належить елективним курсам. Ці курси за вибором у старшій школі – обов'язкові навчальні курси, що доповнюють (розширюють) зміст профільних предметів та обираються учнями самостійно відповідно до їхніх інтересів, нахилів і здібностей. Елективні курси входять до складу профілю навчання в старшій школі й реалізуються за рахунок шкільного компонента навчального плану. Елективні курси мають ту саму предметну спрямованість, що і профільний курс.

Так, стосовно філологічного профілю актуальними можуть бути, наприклад, курси основ лінгвістики й англійської (французької, німецької, іспанської) мови, перекладацької діяльності та країнознавства, література і культура країн, мови яких вивчаються, тощо. У класах нефілологічного профілю елективні курси будуть мати іншу спрямованість, наприклад, ділової англійської мови, основ журналістики тощо.

Метою курсів за вибором у старшій школі (10–11-ті класи) є не лише розширення й поглиблення знань учнів, а також вироблення специфічних умінь і навичок, ознайомлення з новими галузями науки в межах обраного профілю, орієнтація на індивідуалізацію навчання і соціалізацію старшокласників, на підготовку їх до усвідомленого й відповідального вибору майбутньої професійної діяльності.

Відповідно до цілей профільного навчання будь-якого навчального предмета, включаючи й іноземну, елективні курси виконують такі основні завдання:

- поглиблюють профільний курс з урахуванням освітнього пріоритету школи або групи учнів з метою засвоєння предмета на рівні, необхідному для складання іспиту або тесту до вищого навчального закладу;

- розвивають зміст одного з базових курсів, вивчення якого здійснюється на мінімальному загальноосвітньому рівні, що дає змогу підтримувати вивчення суміжних навчальних предметів на профільному рівні або отримати додаткову підготовку для складання державного іспиту з обраного навчального предмета на профільному рівні;
- сприяють задоволенню широкого спектра пізнавальних інтересів у різних галузях діяльності людини.

Нині у науковій літературі існують різні науково-теоретичні підходи до створення елективних курсів [5].

Фундаментальний підхід передбачає розроблення змісту курсу в логіці переходу від фундаментальних законів і теорій до окремих закономірностей, спрямованого на поглиблене вивчення предмета, орієнтованого зокрема на обдарованих дітей у цій предметній галузі, і безпосередньо пов'язаного з профільними навчальними предметами старшої школи.

Методологічний підхід базується на науковому методі пізнання, особливості якого демонструються на історично-науковому матеріалі. Звідси впливає головна мета вивчення курсу за вибором, заснованого на методологічному підході, – ознайомлення з методом наукового пізнання, оволодіння деякими дослідницькими вміннями. Цей підхід передбачає використання проектної технології навчання, організацію практичних занять, занять-практикумів тощо.

Універсальний підхід має на меті здобуття певних знань і набуття вмінь, що забезпечують базовий культурний рівень учнів і широко використовуватимуться в подальшому житті. За цього підходу найкраще використовувати практичні заняття, серії практикумів у конкретній професійній галузі.

Діяльнісно-ціннісний підхід має ознайомити школярів зі способами діяльності, необхідними для успішного засвоєння змісту ними того чи іншого профілю навчання. Існує певний взаємозв'язок між раціональним добром способів діяльності і форм організації навчального процесу, з одного боку, і здібностями й нахилами учнів конкретного профілю, з іншого. Побудова елективного курсу, заснованого на такому підході, передбачає врахування нахилів учнів до відповідних способів діяльності. Так, для учнів гуманітарного профілю найбільш характерними є такі види діяльності, як складання конспектів, планів, тез, рефератів, а формами навчання – екскурсії, демонстрації, дискусії, рольові ігри.

Компетентнісний підхід передбачає створення курсів за вибором, які включають таку послідовність дій: визначення значущих для учнів цього віку проблем виділення необхідних умов для їх вирішення визначення компетентностей, необхідних для вирішення цих проблем добір необхідного змісту розроблення методів навчання розроблення системи оцінювання.

На думку дослідника Російської академії освіти Д. С. Єрмакова, з дидактичного погляду концептуальні підходи до добору змісту елективних курсів можна звести до трьох основних теорій: енциклопедизму, формалізму і прагматизму (утилітаризму). Утім, технологічний компонент розроблюється в межах широкого спектра психолого-педагогічних підходів, серед яких: системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, особистісно діяльнісний і компетентнісний [3].

Як засвідчив аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми, з усіх означених підходів саме компетентнісний має наразі чи не найбільше прибічників, і, можливо, більшість розробників елективних курсів, зокрема з іноземної, віддадуть перевагу саме йому.

Окреслені підходи до створення курсів за вибором обумовили сукупність принципів навчання, значущих для їх організації. Як зазначено в Концепції профільного навчання в старшій школі, профільне навчання ґрунтується на таких принципах: фуркації, варіативності й альтернативності, наступності й неперервності, гнучкості, діагностико-прогностичної реалізованості [4]. Основними дидактичними й методичними принципами навчання іноземної мови в старшій школі є: принцип комунікативної спрямованості навчання, принципи ситуативності й тематичної організації навчального матеріалу, принцип урахування особливостей рідної мови, принцип усвідомленого навчання, принцип урахування вікових особливостей учнів старшої школи, принцип збалансованого і

взаємопов'язаного навчання всіх видів мовленнєвої діяльності [6]. Усі ці принципи, безперечно, мають безпосереднє відношення і до створення, і до проведення елективних курсів. Проте, на нашу думку, для цих курсів найбільше підходять принципи андрагогіки (теорії навчання дорослих): принцип самостійності навчання, принцип спільної діяльності, принцип опертя на досвід учня, принцип індивідуалізації навчання, принцип системності навчання, принцип контекстності навчання [2, 182].

Елективні курси надають великі можливості вчителям іноземної мови для здійснення профільно-орієнтованої, поглибленої мовної освіти старшокласників, оскільки здійснюється розвиток і виховання школярів засобами навчального предмета «Іноземна мова (профільний рівень)», а саме: 1) забезпечується особистісне і професійне самовизначення учнів, їхня соціальна адаптація; 2) формується активна життєва позиція школяра як громадянина і патріота, а також як суб'єкта міжкультурної взаємодії; 3) розвиваються такі особистісні якості, як культура спілкування, уміння співпрацювати, у тому числі в процесі міжкультурного спілкування; 4) забезпечується розвиток здатності і готовності старшокласників до самостійного вивчення іноземної, до подальшої самоосвіти з її допомогою в різних галузях знань; 5) набувається досвід творчої діяльності, досвід проектно-дослідницької діяльності з використанням мови, що вивчається.

Як підкреслює російський учений-методист у галузі іноземних мов І. Л. Бім, «випускник школи повинен мати необхідні знання, які складають цілісну картину світу, навички й уміння здійснювати різні види діяльності, має володіти сучасними особистісно орієнтованими технологіями навчання, досвідом творчої діяльності і бути готовим до міжособистісної та міжкультурної співпраці в межах своєї країни і на міжнародному рівні [1, 10]».

Обравши й вивчивши один із профілів іноземної мови, учень у подальшому активно застосовуватиме його у своїй професійній діяльності. Це означає, що рівень володіння іноземною має дати змогу учням у майбутньому використовувати її як опертя при побудові своєї професійної діяльності, як засіб творчого вирішення професійних завдань, які постануть перед ними.

На профільному рівні умовно можна виокремити два основні типи елективних курсів з іноземної мови.

1. Предметний елективний курс, метою якого є надання учневі можливості розширення свого світогляду в галузі іноземної філології, реалізація інтересу до цього навчального предмета, практична перевірка своїх профорієнтаційних прагнень і ствердження в зробленому виборі. Прикладами назв елективних предметних курсів з англійської мови можуть бути: «Ділова англійська», «Цікава граматики англійської мови», «Британія у світі», «Велика Британія: мова і культура», «Література і мистецтво США», «Міжнародні контакти України з Великою Британією», «Іноземна мова і професії», «Основи усного перекладу», «Написання електронних листів іноземною мовою» тощо.

2. Міжпредметний елективний курс, який має на меті в науково-популярній формі ознайомити учнів з такими явищами, як мова і мовлення, історією їх розвитку, роллю в житті людини; орієнтувати старшокласників на найпоширеніші сучасні професії, що передбачають синтез знань з іноземної й інших навчальних предметів. Ці курси мають сприяти розвиткові таких умінь, як спілкування за темою, переклад з іноземної рідною і навпаки, підготовка офіційних листів та іншої документації, орієнтування в різноманітних текстах тощо. Орієнтовна тематика міжпредметних курсів за вибором: «Англійська мова та інформатика», «Англійська мова для економістів (бізнесменів)», «Біологія (хімія) англійською мовою», «Діловий лист англійською мовою», «Англійська мова і журналістика» тощо.

Отже, створюючи елективні курси, варто враховувати той факт, що іноземна мова має носити функціональний характер, сприяти здобуттю нових знань (і професійного характеру в тому числі), бути з'єднувальною ланкою, що здійснює зв'язок з іншими навчальними предметами і сферами людської діяльності. Окрім того, вивчення іноземної на елективних курсах має прищеплювати навички самостійної роботи з різними джерелами інформації.

Висновки. Елективні курси з іноземної мови є невід'ємним складником профільної школи, які створюють позитивну мотивацію навчання іноземної на запланованому школярем профілі і сприяють його самовизначенню щодо вибору подальшої професійної діяльності, пов'язаної з іноземною мовою. Нині існують лише окремі загальні підходи, пов'язані з розробленням елективних курсів з навчальних предметів. Утім цього недостатньо для формулювання універсальних основ створення елективних курсів з профілю спеціалізації, зокрема з іноземної мови, що базується на особистісно орієнтованому і компетентнісному підходах до підготовки випускників загальноосвітніх навчальних закладів.

Література

1. Бим И. Л. Профильное обучение иностранным языкам на старшей ступени общеобразовательной школы: проблемы и перспективы [Текст] / И. Л. Бим. – М. : Просвещение, 2007. – 168 с.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход [Текст] / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 207 с.
3. Ермаков Д. С. Разработка элективных курсов для профильного обучения: теория и практика [Электронный ресурс] / Д. С. Ермаков. – Режим доступа: http://lerner.http://lerner.edu3000.ru/Wladimir_biblos/ermakov_1.htm
4. Концепція профільного навчання в старшій школі [Текст] // Інформаційний збірник МОН України. – 2003. – № 24. – С. 3–15.
5. Методика разработки элективных курсов [Текст] // Российский государственный педагогический университет им. А. И. Герцена. – СПб., 2006. – 20 с.
6. Іноземна мова. 10–11 класи [Текст] // Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень. – К., 2010. – 112 с.

Питання науково-теоретичних підходів до створення елективних курсів (курсів за вибором) з іноземної мови в профільній школі розглядається автором статті з урахуванням мети і завдань елективних курсів, а також основних дидактичних і методичних принципів навчання іноземної мови в старшій профільній школі.

Ключові слова: елективний курс (курс за вибором), профільна школа, іноземна мова, принципи навчання.

Вопрос научно-теоретических подходов к созданию элективных курсов по иностранному языку в профильной школе рассматривается автором статьи с учетом цели и задач элективных курсов, а также основных дидактических и методических принципов обучения иностранному языку в старшей профильной школе.

Ключевые слова: элективный курс, профильная школа, иностранный язык, принципы обучения.

The author examines the problem of scientific-theoretical approaches to the creation of elective courses in foreign language at profile school taking into account the purpose and the tasks of elective courses and the main didactic and methodic principles of teaching foreign language at complete profile school.

Keywords: elective course, profile school, foreign language, principles of teaching.